

Драган Гостовић
*Факултет за међународну политику и безбедност,
Универзитет Унион – Никола Тесла, Београд*

СОЦИЈАЛНИ КАПИТАЛ И ЈАВНА ПОЛИТИКА

Сажетак

Основни циљ овог чланка је боље разумевање појма социјалног капитала и сагледавање његовог места у академском пољу и јавној политици. Социјални капитал чине елементи друштвене структуре као што су мреже, норме, вредности и поверење, који омогућавају сарадњу и деловање различитих субјеката ради узајамне користи. Општи ниво социјалног капитала у развијеним западним демократијама значајно је виши од нивоа у посткомунистичким државама. У Србији постоји низак општи ниво социјалног капитала, што се посебно огледа у индикаторима који указују на низак ниво поверења, скромно учешће у грађанским удружењима и висок ниво корупције. Потребно је да креатори јавних политика боље разумеју виталан значај социјалног капитала јер он може битно да допринесе благостању друштвене заједнице.

Кључне речи: социјални капитал, јавна политика, друштво, поверење, мреже, сарадња.

Основни циљ овог чланка је боље разумевање појма социјалног капитала и сагледавање његовог места у академском пољу и јавној политици. Концепт социјалног капитала је уобличен крајем XX века и убрзо је доживео велику популарност у академским круговима и политичкој пракси.

Појам социјалног капитала је деведесетих година прошлог века привукао пажњу већег броја аутора што је резултирало разним истраживањима и стручним радовима. Раширило се веровање у његову применљивост у различитим подручјима. Ускоро је социјални капитал постао популаран и у јавнополитичкој сфери. Укључен је у политичке програме и многе области јавног сектора, од националних држава до међународних организација.

1. ПОЈАМ СОЦИЈАЛНОГ КАПИТАЛА

Већи број аутора се бавио појмом социјалног капитала.¹ Француски социјални теоретичар Пјер Бурдије је развио теорију капитала у којој говори о симболичком, економском, културном и социјалном капиталу.² Он дефинише капитал као „акумулирани рад“ и истиче да сви типови капитала функционишу слично. Бурдије говори да дефинисање социјалног капитала укључује друштвену мрежу и ресурсе који су на располагању сваком актеру који је део те мреже. Он каже да је социјални капитал скуп ресурса, актуелних или потенцијалних, којима располажу индивидуе и групе захваљујући трајној мрежи мање или више институционализованих односа узајамног признања.³ Социјални капитал функционише као и остали капитали, али има мању вероватноћу опстанка и обнављања.

Амерички социолог Џејмс Колман је теоретичар који је појам социјалног капитала коначно и чврсто укључио у академску јавност. Он истиче да је социјални капитал ресурс попут других ресурса (људски капитал, физички капитал), али је нешто „трошнији“ од осталих „капитала“. Према Колману социјални капитал представља скуп друштвених односа који се заснивају на обавезама и очекивањима, на поверењу и трајном обзиру, на поштовању норми и остваривању моралних санк-

1 Види: Драган Гостовић, Драган Коковић, „Социјални капитал као чинилац спортског достигнућа“, у зборнику: *Спорт, здравље, животна средина*, Факултет за спорт, Београд, 2016, стр. 94-98.

2 Види: Pierre Bourdieu, *The Forms of Capital*, Greenwood, New York, 1985.

3 Наведено према: John Field, *Social Capital*, Routledge, London, 2017, стр. 15.

ција, на потенцијалним информацијама, на препознатљивом ауторитету и добровољном организовању.⁴

Амерички политиколог Роберт Патнам је највише утицао на вођење академске расправе о социјалном капиталу током деведесетих година XX века. Он је узбуркао јавност својим радовима у којима је тврдио и доказивао да ниво социјалног капитала у САД опада и позивао је на акцију како би се такво стање променило. У чланку „Bowling alone revisited“ (1995) Патнам одређује социјални капитал на следећи начин: „Социјални капитал чине елементи друштвене организације, као што су мреже, норме и друштвено поверење, који олакшавају сарадњу и координацију актера ради узajамне користи“.⁵ Касније у књизи „Bowling Alone“ (Куглати сам) из 2000. године Патнам ставља акценат на мреже и норме између појединаца и говори да социјални капитал чине „везе између појединаца – друштвене мреже и норме узajамности и поверења које произлазе из њих“.⁶ У овој књизи аутор износи опширну аргументацију о слабљењу социјалног капитала у САД, при чему су му главни индикатори слабљење политичке партиципације и грађанског активизма, смањење комшијских и родбинских контаката, опадање чланства у организацијама грађанског друштва, смањење излазности на изборима итд. Патнамови радови су имали велики утицај и покренули су бројне академске расправе о социјалном капиталу. Касније су се ове расправе пренеле и на политичку сферу па социјални капитал срећемо у разним политичким програмима.

Амерички политиколог и економиста Франсис Фукујама је развио идеју о утицају социјалног капитала тј. социокултурних чинилаца на економске процесе. Он дефинише социјални капитал као „конкретан низ неформалних вредности или норми које важе међу припадницима једне групе и омогућавају им да међусобно сарађују“.⁷ Међусобно поверење служи као везиво и доприноси ефикасном деловању групе. Фукујама сматра породицу важним извором социјалног капитала. Он истиче да је социјални капитал користан за економију, али и за развој здравог грађанског друштва.

Аустралијски социјални теоретичар Мајкл Вулкок је био

4 James Coleman, *Foundations of Social Theory*, The Belknap Press, Cambridge, 1990, стр. 304.

5 Наведено према: Сузана Игњатовић, *Социјални капитал – од академских расправа до јавне политике*, Институт друштвених наука, Београд, 2011, стр. 34.

6 Роберт Патнам, *Куглати сам*, Mediterran Publishing, Нови Сад, 2008, стр. 20.

7 Франсис Фукујама, „Друштвени капитал“, у зборнику: *Култура је важна* (приредили: Лоренс Харисон, Самјуел Хантингтон), Плато, Београд, 2004, стр. 172.

ангажован као експерт у Светској банци и објавио је више радова о социјалном капиталу. Он каже да социјални капитал обухвата норме и мреже које омогућавају људима да делују колективно.⁸ Вулкок је уобличио трочлану поделу социјалног капитала на повезујући („bonding“), премошћујући („bridging“) и институционални („linking“), која је широко прихваћена. Повезујући социјални капитал подразумева социјалне мреже изграђене око заједничких идентитета као што су друштвени слој, етничко порекло, старост, пол, образовање, верска припадност, језик и сл. Овај капитал се односи на везе између људи са сличним друштвеним карактеристикама који могу бити чланови породице, рођаци, пријатељи или комшије. Повезујући социјални капитал је усмерен ка унутра и може искључивати људе ван групе, с обзиром да је често везан за хомогене идентитете.⁹ Премошћујући социјални капитал прелази границе друштвених категорија и идентитета тако што повезује људе из различитих социјалних средина, инклузивног је карактера и доприноси социјалној кохезији. Овај капитал успоставља везе између људи који се веома разликују, али деле заједнички интерес. Премошћујући социјални капитал подстиче социјалну инклузију, доприноси већем грађанском ангажману и омогућава ширу дистрибуцију информација. Институционални социјални капитал се односи на везе између цивилног друштва и државе тј. грађана и доносилаца одлука. Овај капитал чине норме поштовања и мреже узајамног поверења које постоје међу људима који остварују контакте преко отворених и институционализованих нивоа моћи или власти у друштву.

Британски теоретичар и политички активиста Дејвид Халперн много је допринео у афирмацији концепта социјалног капитала. Он је развио класификацију социјалног капитала према нивоу друштвене стварности на микро, мезо и макро ниво. Микрониво подразумева појединца, породицу и блиске особе, мезониво се односи на комшилук и локалну заједницу, а макрониво је државни национални ниво.

Истраживање социјалног капитала редовно обухвата разне врсте мерења према одговарајућим индикаторима. Обично се мере ставови (поверење, вредносне орјентације, политичке преференције итд.) и активности (чланство у удружењима, излаз-

8 Наведено према: Сузана Игњатовић, *Социјални капитал*, нав. дело, стр. 60.

9 Бранка Анђелковић, Маја Ковач, *Извештај о хуманом развоју - Србија 2016. Социјални капитал: Невидљиво лице отпорности*, UNDP Србија, Београд, 2016, стр. 38.

ност на изборима, учесталост посета комшијама и пријатељима). Приликом мерења социјалног капитала главни показатељи су поверење и социјалне мреже.

Социјални капитал није, како се некад представља, ретко културно благо које се преноси с генерације на генерацију и које се никад не може обновити уколико се изгуби. Пре би се могло рећи да он настаје спонтано и да га људи стварају све време док се баве својим свакодневним послом. Стваран је у традиционалним друштвима и стварају га из дана у дан појединци и фирме у модерним друштвима.¹⁰

„Социјални капитал се односи на друштвене активности и мреже које укључују заједништво норми, вредности и схватања, захваљујући којима се олакшава сарадња унутар и између група.“¹¹ Најједноставније речено, социјални капитал је мера позитивне друштвене кохезије, која је нарочито значајна за јавну политику. Јавна политика без социјалног капитала је отуђена врста политике.

Социјални капитал у највећој мери има позитивне импликације и у том смислу он подразумева вредности као што су поверење, искреност, узајамност, солидарност и спремност на сарадњу. Насупрот томе, социјални капитал може имати и бројне тамне стране.¹² Неформално повезивање у кланове и разне шеме рођачких и пријатељских веза могу угрозити нормално функционисање јавних институција. Непотизам, корупција и организовани криминал су врло илустративни примери негативних аспеката социјалног капитала.

Социјални капитал се односи на бројне ресурсе који су доступни преко наших личних социјалних и пословних мрежа. Он укључује ресурсе као што су: информације, научне и образовне идеје, пословне прилике, материјална добра (финансијски капитал), моћ, емотивна подршка, поверење, сарадња итд. „Појединци који изграђују и користе социјални капитал су продуктивнији од оних који не желе користити моћ социјалног капитала.“¹³

10 Франсис Фукујама, „Друштвени капитал“, нав. дело, стр. 179.

11 Драган Гостовић, Драган Коковић, „Социјални капитал као чинилац спортског достигнућа“, нав. дело, стр. 96.

12 Зоран Стојиљковић, „Прилог истраживању социјалног капитала“, у зборнику: *Годишњак ФПН 2010*, Факултет политичких наука, Београд, 2010, стр. 82.

13 Драган Гостовић, Драган Коковић, „Социјални капитал као чинилац спортског достигнућа“, нав. дело, стр. 97.

Држава може имати снажан позитиван утицај на развој социјалног капитала кроз спровођење бројних јавних политика.¹⁴ На тај начин се бирају средства која могу подстаћи виши ниво друштвеног повезивања, поверења и активизма. Најчешће су то реформе у систему образовања, промоција значаја социјалног капитала и афирмација културе и уметности.

2. СОЦИЈАЛНИ КАПИТАЛ И ЈАВНА ПОЛИТИКА

Социјални капитал је друштвени феномен који је стекао велику популарност, не само у академској заједници, већ и у политичкој сфери. Током деведесетих година прошлог века он постаје чинилац у јавној политици и саставни део многих политичких програма деловања. Употреба социјалног капитала као јавнополитичког средства може се видети у програмима социјалне политике, образовне политике, економске политике, политике безбедности и др. Политичари понекад претерују са тврдњама да је социјални капитал свемогући инструмент за реформу разних подручја актуелног политичког живота.

Значајно је поменути да је Патнам, ради обнове социјалног капитала у САД, 1997. год. покренуо пројекат *The Saguaro Seminar: Civic Engagement in America* који обухвата годишња окупљања угледних научника, политичара и јавних радника.¹⁵ Први циљ тих окупљања је да се излагањима, чланцима и књигама америчким грађанима и политичкој јавности укаже на важност социјалног капитала. Други циљ је покушај осмишљавања јавних политика којима би се социјални капитал повећао. Патнам издваја неколико подручја у којима је потребна акција државе. На првом месту то је образовање и то област политичког образовања чијим унапређењем треба подстаћи грађански активизам. На другом месту су уметност и култура који не смеју бити привилегија имућнијих делова становништва.

Премијер Ирске је у једној изјави из 2001. године рекао да је британски премијер Блер показивао велико интересовање за рад професора Патнама, а да је прави доказ квалитета његовог рада то што су под његовим утицајем били председник САД

14 Зоран Стојиљковић, „Прилог истраживању социјалног капитала“, нав. дело, стр. 91.

15 Види шире: Berto Šalaj, *Socijalni kapital – Hrvatska u komparativnoj perspektivi*, Fakultet političkih znanosti, Zagreb, 2007, стр. 112-114.

Клинтон и његов наследник Буш.¹⁶ Из овог се види је идеја о политичкој употреби социјалног капитала подједнако прихватљива за политичаре са различитих позиција политичког спектра.

Сматра се да су Патнам и Халперн највише допринели нагом порасту популарности концепта социјалног капитала крајем XX века. Они су то учинили како својим вредним академским радовима, тако и значајном политичком активношћу. Патнам је био саветник и у демократској и у републиканској администрацији САД, а Халперн је био саветник у кабинету британског премијера.

Примена концепта социјалног капитала у јавној политици се може истраживати кроз различите елементе, а највише кроз актере и јавнополитичке производе.¹⁷ Актери су различите владе, тела, политичке партије, интересне групе, државни органи, невладине организације, медији, утицајни појединци итд. Производи јавне политике су програми, стратегије и сви документи чији је циљ спровођење политичких мера. У овом раду су приказани најважнији елементи који се односе на јавну политику Велике Британије и САД и на активности неких међународних организација које су примениле концепт социјалног капитала (Светска банка и OECD - Организација за економску сарадњу и развој).

У Великој Британији појам социјалног капитала је ушао у јавну политику 1993. године у оквиру докумената Комисије за социјалну правду. У једном од ових докумената истакнуто је да морална и друштвена обнова друштва зависи од спремности да се инвестира у социјални капитал. Лабуристи су креирали нову доктрину у којој су заговарали јачање друштва. Ову идеју је развио Ентони Гиденс у књизи „Трећи пут“. Политика трећег пута се темељи на Патнамовом концепту социјалног капитала и ставља акценат на партиципацију грађана у организацијама грађанског друштва. Лабуристички модел подразумева јачање узајамне повезаности и одговорности грађана и промовисање свеобухватног социјалног буђења друштва. Конзервативци подржавају улагање у социјални капитал јер класични облици капитала нису довољни за свеобухватно благостање. Либерално-демократска странка се придружује идеји јачања социјалног капитала и потенцира оживљавање суседства и јачање заједнице.

У САД у првој половини деведесетих година прошлог века појавила се Патнамова теза о слабљењу социјалног капитала. Патнамова теоријска расправа је садржала отворени позив на

16 Види: Сузана Игњатовић, *Социјални капитал*, нав. дело, стр. 109.

17 Види шире: исто, стр. 111.

активности којима ће се спречити наводни тренд опадања нивоа социјалног капитала у САД. У познатом извештају „Better Together“ (Боље заједно), чији су аутори угледни академски радници и политичари, наведени су стратешки предлози за обнову социјалног капитала. Међу предлозима су различите мере: ширење волонтерског рада, обнова партиципативних и кооперативних облика социјалног капитала, побољшање узајамности и сарадње у локалним заједницама, стимулисање кредитних задруга, организовање „комшијских патрола“ у борби против криминала и сл. У време Клинтонове администрације формирано је утицајно тело које је расподељивало новац, а чији циљеви су били: побољшање животних услова, јачање заједнице, јачање грађанског активизма и волонтирања, стварање мрежа наставника и родитеља. У време мандата Џ. Буша млађег започео је програм директног ангажовања грађана у безбедносној политици. Осим тога, уведена је идеја обнове социјалног капитала путем укључивања религијских организација у разне државне програме деловања.

Прве целовите анализе концепта социјалног капитала у јавној политици су студије међународне организације ОЕЦД. Ове студије пружају увид у тенденције на интернационалном плану, кроз пројекте и истраживања у којима учествују разна национална тела. У анализама ОЕЦД-а развијени су економски модели социјалног капитала у чему је учествовао амерички економиста Едвард Глејзер. Јавнополитички аспект Глејзеровог модела садржи две препоруке: интервенцију државе у области образовања и акцију на смањењу етничких и других сукоба који ремете изградњу хомогене заједнице. У студији „The Well-Being of Nations“ (Благостање нација)¹⁸ је учествовало више теоретичара социјалног капитала међу којима су Патнам и Халперн. Аутори јасно одвајају социјални капитал од људског капитала и других облика капитала. Социјални капитал се сматра јавним добром које настаје улагањем у друштвене односе. Срж студије су импликације за практичну политику, тј. препоруке за подизање нивоа социјалног капитала: помоћ родитељима у одгајању деце, подршка волонтерским активностима, партиципација грађана у демократским процесима и др.

Светска банка је још једна међународна организација у којој је концепт социјалног капитала веома прихваћен и коришћен. Крајем деведесетих година прошлог века у оквиру активности Светске банке организовано је 12 пројеката који су били усме-

18 *The Well-Being of Nations: the Role of Human and Social Capital*, ОЕЦД, Парис, 2001.

рени на социјални капитал (Social Capital Initiative из 1998. године). Заједничка карактеристика ових програма јесте њихова окренутост питањима развоја и коришћење појма социјалног капитала у објашњењу сврхе програма. Један од ових пројеката је реализован у Кенији, а бавио се јачањем женских група за самопомоћ и ширењем организација родитеља и наставника. Други пројекат је реализован у Камбоџи и Руанди, а бавио се обновом друштва након оружаних сукоба. У пројектима Светске банке се наводи да је социјални капитал „друштвени лепак“, односно социјално-кохезиони чинилац.

3. НЕКИ АСПЕКТИ СОЦИЈАЛНОГ КАПИТАЛА У СРБИЈИ И ОКРУЖЕЊУ

У балканским земљама социјални капитал није прихваћен као целовит концепт и није разрађен као државни пројекат који има одговарајући утицај на креирање и вођење јавних политика у различитим областима друштвеног живота. Постоји доста истраживања и радова који помињу социјални капитал и разматрају његове бројне аспекте, али су то само повремене и ограничени покушаји да се овом феномену посвети адекватна пажња. Врло често су у радовима коришћени резултати истраживања чији предмет није конкретно социјални капитал већ нешто друго (нпр. вредности, поверење, ставови и сл.), али се добијени подаци могу употребити за доношење закључака о социјалном капиталу. Таква истраживања су нпр. World Values Survey, European Values Survey и друга која су спроведена у великом броју држава у неколико таласа.¹⁹

Више истраживања је утврдило и проверило да је општи ниво социјалног капитала у развијеним западним демократијама значајно виши од нивоа у посткомунистичким државама.²⁰ Земље у којима је констатован врло висок ниво социјалног капитала су Норвешка, Шведска, Финска и Швајцарска. Низак ниво социјалног капитала постоји у посткомунистичким државама које се још баве проблемима транзиције, а то су првенстве-

¹⁹ Види: Berto Šalaj, *Socijalni kapital*, нав. дело, стр. 154-157.

²⁰ Види: Berto Šalaj, *Socijalni kapital*, нав. дело, стр. 138-143; Marta Kolczynska, „Trust in Democratic Institutions in the Western Balkans“, in: *Social and Cultural Capital in Western Balkan Societies* (edit. Predrag Cvetičanin, Ana Birešev), The Institut for Philosophy and Social Theory of the University of Belgrade, Belgrade, 2012, стр. 112-116.

но земље Централне, Источне и Југоисточне Европе. Разлике у нивоу социјалног капитала у Западној и Источној Европи се могу објашњавати различитим факторима међу којима највећи значај имају економска развијеност и квалитет институција.

Поверење у демократске институције је чест показатељ који се проучава у вези са социјалним капиталом. Истраживања показују да је то поверење јако повезано са „објективним“ квалитетом демократије (који се мери Индексом демократије) у одговарајућим земљама. То се односи на већину земаља и то нарочито на чланице Европске уније, а не важи за европске земље ван ЕУ међу којима је и Србија.²¹

Уколико се посматра социјални статус испитаника, онда видимо да он има позитиван утицај на поверење у демократске институције у развијеним западним демократијама као што су Финска, Француска, Италија, Норвешка, Шведска и Швајцарска.²² Негативан утицај је присутан у неким посткомунистичким земљама. Важан налаз је да у земљама Западног Балкана социјални статус испитаника не утиче битно нити на међуљудско поверење нити на поверење у институције.

Хрватски политиколог Берто Шалај је направио значајно истраживање социјалног капитала које се заснива на секундарној анализи података.²³ Он је користио податке које су прикупили други научници чији примарни циљ није био анализа социјалног капитала већ истраживање вредности, ставова, мишљења, уверења и образаца понашања грађана европских држава. Посебно је анализирао податке који се односе на развијене европске демократије, а посебно податке за посткомунистичке државе међу којима су Хрватска, Словенија, Босна и Херцеговина, Македонија, Бугарска, Румунија и Мађарска. На крају је упоређивао резултате који се односе на Хрватску са резултатима за ове две скупине држава и закључио да су подаци за Хрватску врло слични онима који се односе на земље у транзицији. У овом истраживању нема резултата за Србију али се са великом вероватноћом може закључити да би показатељи за Србију били врло слични онима који се односе на посткомунистичке државе.

Шалај је истраживао ниво социјалног поверења, дистрибуцију и поједине одреднице социјалног капитала. Утврдио је да је укупни ниво социјалног поверења релативно стабилан и да се он

21 Marta Kolczynska, „Trust in Democratic Institutions in the Western Balkans“, нав. дело, стр. 115-116.

22 Исто, стр. 118.

23 Види: Berto Šalaj, *Socijalni kapital*, нав. дело, стр. 149-223.

протоком времена врло споро мења. Ниво социјалног поверења у посткомунистичким државама је готово двоструко нижи него у развијеним демократијама. Оваква разлика сутерише закључак да демократија чини социјално поверење могућим али га нужно не производи. У закључку Шалај указује на значај социјалног поверења и потребу да власт осмишљеним јавним политикама промовише и унапреди социјални капитал. Он посебно истиче потребу развоја цивилног друштва и грађанског активизма.

Штулхофер и Ландрипет су урадили интересантно истраживање динамике социјалног капитала у Хрватској у периоду од 1995. до 2003. године.²⁴ У посматраном периоду је констатован значајан пад укупног нивоа социјалног капитала, при чему се ниво генерализованог поверења није много променио, али су поверење у институције и грађанска партиципација видно опали. Изненађујуће је да је дошло до ерозије социјалног капитала упркос економском расту, растућој политичкој стабилности и напретку у демократизацији. Додатне анализе су показале да су на опадање социјалног капитала велики утицај имале две појаве: пораст перцепције корупције и опадање религиозности.

Берто Шалај је аутор студије у којој су приказани главни резултати истраживања „Социјални капитал у Босни и Херцеговини 2008“.²⁵ Резултати су потврдили да је БиХ дубоко подељено друштво јер постоји велики расцеп који раздваја интересно, вредносно и идентитетски супротстављене етничке, верске и културне заједнице. Укупан ниво генерализованог поверења је низак, али не одступа много од стања у другим посткомунистичким државама. Оно што забрињава јесу ниски нивои поверења између три националне заједнице: Бошњака, Срба и Хрвата. Постоји снажна унутаргрупна лојалност међу припадницима исте националне заједнице, што се може означити као повезујући социјални капитал. Очигледан је недостатак премошћујућег капитала. Резултати истраживања показују да грађани БиХ имају врло низак ниво поверења у демократију као начело и у актуелно функционисање демократије. Заинтересованост за политику је прилично ниска, али је зато чланство у политичким странкама изненађујуће високо. Међу невладиним организацијама најактивније су религијске и спортско-рекреативне организације, а врло низак ниво чланства бележе организације

24 Aleksandar Štulhofer, Ivan Landripet, “The Dynamics of Social Capital in Croatia 1995-2003”, *Sociologija*, br. 3/2004, Beograd, 2004, стр. 199-210.

25 Berto Šalaj, *Socijalno poverenje u Bosni i Hercegovini*, Friedrich Ebert Stiftung, Sarajevo, 2009, стр. 35-71.

за заштиту и промоцију људских права. Јавна политика треба да подстакне развој премошћујућег социјалног капитала и ширење вишенационалних мрежа повезаности.²⁶

У Србији није примењен целовит концепт социјалног капитала, али постоје бројни радови који разматрају различите аспекте социјалног капитала. Љубиша Деспотовић констатује да се у Србији одвија један успорени процес транзиције и модернизације и да зато постоји дефицит друштвеног капитала.²⁷ Он истиче да је потребно изградити инфраструктуру цивилног друштва кроз ширење мрежа цивилних институција, иницијатива и удружења. Потребно је развити и одговарајућу политичку културу која ће значити усвајање демократских вредности.

Зоран Аврамовић напомиње да су култура и образовање главни аспекти позитивног социјалног капитала у Србији.²⁸ У судару са глобализмом који делује дезинтегративно на државне установе и друштвене актере Србија има шансу да одбрани свој идентитет афирмацијом духовних вредности. Позитивни социјални капитал Србије налази се у култури, језику и књижевности, православној вери и образовним установама у којима се негује адекватан васпитни образац.

Мирјана Бобић истражује примену концепта социјалног капитала у разумевању брака и породице у савременој Србији.²⁹ Породица је и даље главни извор социјалног капитала, али је наталитет низак и недовољан тако да је свака нова генерација жена за једну трећину мања од генерације њихових мајки. Што су породице јаче, све се мање деце рађа. Млади парови све чешће одлажу рађање деце, а жене су све мање спремне на жртвовања која долазе са рађањем деце. Патријархални образац, који и даље доминира у Србији, није у сагласности са захтевима развијеног капитализма, економске глобализације и великог притиска на ограничене људске ресурсе. Родна равноправност, демократизација породичних односа и међугенерациска соли-

26 Исто, стр. 68.

27 Љубиша Деспотовић, „Друштвени капитал, демократске вредности и цивилно друштво у Србији“, у зборнику: *Социјални капитал и друштвена интеграција* (приредио: Милан Трипковић), Филозофски факултет, Нови Сад, 2006, стр. 219-220.

28 Зоран Аврамовић, „Култура и образовање – позитивни социјални капитал Србије“, у зборнику: *Социјални капитал и друштвена интеграција* (приредио: Милан Трипковић), Филозофски факултет, Нови Сад, 2006, стр. 213.

29 Mirjana Bobić, “Applying the Concept of Social Capital in Understanding Marriage and Family in Contemporary Serbia”, in: *Social and Cultural Capital in Western Balkan Societies* (edit. Predrag Cvetičanin, Ana Birešev), The Institut for Philosophy and Social Theory of the University of Belgrade, Belgrade, 2012, стр. 55-56.

дарност су неки од предуслова за повећање наталитета.

Синиша Зарић у више радова истражује утицај социјалног капитала на економски развој. Резултати су у складу са налазима Светске банке и потврђују да се виши социјални капитал налази у директној вези са бољим економским резултатима.³⁰ Зарић констатује да је, укупно гледано, у Србији евидентан низак ниво социјалног капитала и поверења. Недостатак поверења у људе у пословном свету значи раст трансакционих трошкова, тешкоће у склапању уговора и неизвесност у реализацији постигнутих договора. Зарић указује и на негативне аспекте социјалног капитала као што су корупција, фамилијаризам, клијентелизам и партократија. Млади у Србији нису довољно предузимљиви, превише се ослањају на породицу и претерују у очекивањима да им држава донесе благостање.³¹

Смиљка Томановић проучава различите аспекте социјалног капитала у односу на савремену породицу у Србији.³² Сумирајући различите податке она констатује да у Србији постоји низак општи ниво социјалног капитала, што се посебно огледа у индикаторима који указују на низак ниво поверења, скромно учешће у грађанским удружењима и висок ниво корупције. Уочава се да постоји врло снажан повезујући социјални капитал у оквиру примарних група и неформалних мрежа, а да је институционални социјални капитал на ниском нивоу. Последице снажног повезујућег социјалног капитала су двоструке. С једне стране, он помаже грађанима у преживљавању, а са друге стране неповољно утиче на друштвену кохезију и интеграцију, нарочито кроз неморални фамилијаризам.³³ Дистрибуција социјалног капитала је неравномерна у односу на различите социјалне слојеве, тако да сиромашнији и мање образовани грађани имају слабије социјалне мреже.

У једном новијем истраживању анализирају се одређени елементи социјалног капитала у Србији са аспекта способности општина и градова да реагују на природне катастрофе.³⁴ Уз помоћ Програма Уједињених нација за развој (UNDP), а због теш-

30 Синиша Зарић, „Социјални капитал у Србији – негативне импликације“, у зборнику: *Економска политика и развој* (редактори: Биљана Јовановић Гавриловић, Тајјана Ракоњац Антић), Економски факултет, Београд, 2010, стр. 89-91.

31 Исто, стр. 98-99.

32 Smiljka Tomanović, “Families and Social Capital in Serbia: Some Issues in Research and Policy”, *Sociologija*, br. 1/2008, Beograd, 2008, стр. 1-16.

33 Исто, стр. 10-11.

34 Види: Бранка Анђелковић, Маја Ковач, *Извештај о хуманом развоју - Србија 2016*, нав. дело

ких последица поплава у Србији 2014. године, сачињен је посебан извештај о хуманом развоју у Србији у коме се разматра улога социјалног капитала у стварању отпорних, одговорних и ефикасних локалних заједница. Потребно је да креатори јавних политика боље разумеју виталан значај социјалног капитала јер он може битно да допринесе благостању друштвене заједнице. У Србији су потребна додатна истраживања социјалног капитала која би допринела да се подигне ниво свести о његовом значају и да се у јавним политикама предвиде механизми који би подстицали јачање разних аспеката социјалног капитала.

ЛИТЕРАТУРА

- Аврамовић Зоран, „Култура и образовање – позитивни социјални капитал Србије“, у зборнику: *Социјални капитал и друштвена интеграција* (приредио: Милан Трипковић), Филозофски факултет, Нови Сад, 2006, стр. 203-214.
- Анђелковић Бранка, Ковач Маја, *Извештај о хуманом развоју - Србија 2016. Социјални капитал: Невидљиво лице отпорности*, UNDP Србија, Београд, 2016.
- Гостовић Драган, Коковић Драган, „Социјални капитал као чинилац спортског достигнућа“, у зборнику: *Спорт, здравље, животна средина*, Факултет за спорт, Београд, 2016, стр. 94-98.
- Деспотовић Љубиша, „Друштвени капитал, демократске вредности и цивилно друштво у Србији“, у зборнику: *Социјални капитал и друштвена интеграција* (приредио: Милан Трипковић), Филозофски факултет, Нови Сад, 2006, стр. 215-222.
- Зарић Синиша, „Социјални капитал у Србији – негативне импликације“, у зборнику: *Економска политика и развој* (редактори: Биљана Јовановић Гавриловић, Татјана Ракоњац Антић), Економски факултет, Београд, 2010, стр. 89-104.
- Игњатовић, Сузана, *Социјални капитал – од академских расправа до јавне политике*, Институт друштвених наука, Београд, 2011.
- Патнам Роберт, *Куллати сам*, Mediterran Publishing, Нови Сад, 2008.
- Стојиљковић Зоран, „Прилог истраживању социјалног капитала“, у зборнику: *Годишњак ФПН 2010*, Факултет политичких наука, Београд, 2010, стр. 77-95.
- Фукујама Франсис, „Друштвени капитал“, у зборнику: *Култура је важна* (приредили: Лоренс Харисон, Самјуел Хантингтон), Плато, Београд, 2004, стр. 172-192.
- Bourdieu Pierre, *The Forms of Capital*, Greenwood, New York, 1985.
- Coleman James, *Foundations of Social Theory*, The Belknap Press, Cambridge, 1990.
- Field John, *Social Capital*, Routledge, London, 2017.

- Kolczynska Marta, "Trust in Democratic Institutions in the Western Balkans", in: *Social and Cultural Capital in Western Balkan Societies* (edit. Predrag Cvetičanin, Ana Birešev), The Institut for Philosophy and Social Theory of the University of Belgrade, Belgrade, 2012, str. 107-132.
- OECD, *The Well-Being of Nations: the Role of Human and Social Capital*, OECD, Paris, 2001.
- Bobić Mirjana, "Applying the Concept of Social Capital in Understanding Marriage and Family in Contemporary Serbia", in: *Social and Cultural Capital in Western Balkan Societies* (edit. Predrag Cvetičanin, Ana Birešev), The Institut for Philosophy and Social Theory of the University of Belgrade, Belgrade, 2012, str. 41-58.
- Šalaj Berto, *Socijalni kapital – Hrvatska u komparativnoj perspektivi*, Fakultet političkih znanosti, Zagreb, 2007.
- Šalaj Berto, *Socijalno povjerenje u Bosni i Hercegovini*, Friedrich Ebert Stiftung, Sarajevo, 2009.
- Štulhofer Aleksandar, Landripet Ivan, "The Dynamics of Social Capital in Croatia 1995-2003", *Sociologija*, 3/2004: 199-210, Beograd, 2004.
- Tomanović Smiljka, "Families and Social Capital in Serbia: Some Issues in Research and Policy", *Sociologija*, 1/2008: 1-16, Beograd, 2008.

Dragan Gostovic

SOCIAL CAPITAL AND PUBLIC POLICY

Resume

The primary goal of this paper is to improve the understanding of the notion of social capital, and identification of its place in the academic field and public policy. Concept of social capital was formed in the late XX century, and it wasn't long before it reached immense popularity in academic circles and political practice.

Social capital consists of social structure elements such are networks, norms, values, and trust, which enable cooperation and mutually beneficial interaction of various subjects. Division of social capital into bonding, bridging, and linking capital is widely accepted. Bonding social capital implies family, close friends, and neighbors, while the bridging encompasses weaker connections of similar people, for example among acquaintances and colleagues. Linking social capital refers to the connections between civil society and the state, i.e. citizens and decision-makers. Social capital has become a factor in public policy and a constituent of many political action programs. Use of social capital, as an instrument of public policy, can be observed in programs of social policy, educational policy, economic policy, security policy, etc.

In Balkan countries social capital has not been accepted as a complete concept, and it has not been developed as a state's project with adequate influence on public policy making and implementation in different areas of social life. Multiple studies have established that the general level of social capital is higher in developed western democracies than in post-communist states. Economic development and quality of institutions are the main reasons. Researchers in post-communist states point out the significance of social trust and the necessity of governments promoting and improving social capital using well-devised public policies.

A slow process of transition and modernization is underway in Serbia, causing a social capital deficit. It is necessary to build a civil society infrastructure by expanding the networks of civil institutions, initiatives, and associations. It would also be preferable to develop adequate political culture, which would mean adoption of democratic values.

The general level of social capital is low in Serbia, which is especially illustrated by indicators showing a low level of trust, frugal participation in civil associations and a high level of corruption. It is necessary for public policy-makers to better understand the vital significance of social capital because it can notably contribute to social community's welfare. Additional studies of social capital are needed in Serbia, in order to contribute to elevation of the level of awareness of its significance, and to foresee public policy mechanisms which would encourage strengthening of various social capital aspects.

Keywords: social capital, public policy, society, trust, networks, cooperation.